

HOOFSTUK 3

DIE EERSTE RESULTAAT VAN DIE POLLYSTRAAT-
ONDERNEMING : LEERLINGE VAN DIE SENTRUM
VERSIER BANTOEKERKEGESKIEDKUNDIGE OORSIG VAN DIE KERKOPDRAGTE

In 1956 het die Rooms-Katolieke owerhede van Kroonstad besluit om 'n nuwe kerk in die Bantoe woonbuurt op te rig. Die biskop van Kroonstad, biskop Van Velsen, was 'n voorstander daarvan dat die kerk deur Bantoe kunstenaars versier moes word, om 'n atmosfeer eie aan die Bantoes te skep. 'n Verdere oorweging in die verband was die algemene lae gehalte van versierings deur blanke kunstenaars in Bantoe kerke. Die kerk van St. Peter Claver¹ is in Oktober 1956 in Kroonstad se Bantoe woonbuurt opgerig. Jan van Gemert, die argitek, het die kerk ontwerp met die oog op toekomstige versiering deur Bantoe kunstenaars, alhoewel daar nog geen bevoegde kunstenaars aangestel was ten tye van die bou van die kerk nie. Enkele maande na voltooiing van die kerk het biskop Van Velsen met argitek Van Gemert by Skotnes besoek afgelê te Pollystraat. By dié geleentheid is die versiering van die St. Peter Claverkerk bespreek. Beide die biskop en die argitek wou die versiering van die kerk in tradisionele Bantoe styl hê, sodat die verband met die Afrika-tradisie duidelik sou wees. Die idee was aanvanklik om die lang plafon² te versier met 'n reeks ontwerpe gebaseer op die mooi eenvoud van hutmuur- en kleipotpatrone. Aangesien die Pollystraatsentrum juis daarop ingestel was om dit wat eie is aan die Bantoe te beskerm en uit te bou, was die Sentrum se studente die ideale persone om so 'n kerk te versier. Skotnes het die opdrag met graagte aanvaar.

'n Paar van die gevestigde Pollystraat leerlinge, wat vanaf 1953 en 1954 kunsklasse daar bygewoon het, het reeds die tegniese kennis en vaardigheid besit om so 'n groot en belangrike opdrag uit te voer. Sydney Kumalo en twee ander leerlinge is eers aan 'n kort, intensiewe program onderwerp om vertrouwd te raak met die algemene agtergrond en Christelike simboliek van

---

1. "PETER CLAVER, a missionary to Negro slaves. Born at Verdu in Catalonia, 1580; died at Cartagena, 'in the Indies', 1654 ..." Attwater, D., The Penguin Dictionary of Saints, p. 278.

2. Ong. 36.5 m. Aanvanklik sou slegs die plafon versier word. Beeldhouwerk het eers op 'n later stadium ter sprake gekom, sien p. 12. Die woord "plafon" verwys na die totale versierde dakoppervlak; "paneel" of "plafon-paneel" verwys na die afsonderlike eenhede waaruit die plafon opgebou is.

kerkversierings. Kumalo is as voltydse assistent³ aangestel om Skotnes te help met die uitvoering van die Kroonstad-kerkopdrag. Later sou blyk dat hy 'n uitstekende keuse was.

Die voorlopige skema van die plafonpaneel is deur Skotnes opgetrek en aan die argitek vir goedkeuring voorgelê. In Maart 1957 het die werk 'n aanvang geneem. Die agt plafonpaneel sou altesaam ong. 36.5 x 3 m. beslaan.⁴ Hierdie groot afmetings sou vervoerprobleme veroorsaak en daarom is die werk ter plaatse in Kroonstad uitgevoer. Skotnes het met Kumalo en twee helpers in Kroonstad gebly.

Aanvanklik wou die biskop net die plafonpaneel laat uitvoer. Na 'n paar maande is egter besluit dat Kumalo ook die veertien kruiswegstasies moes uitvoer.⁵ Hy was toe reeds voltyd by die Pollystraatsentrum in diens, as hoof-assistent van Skotnes. In teenstelling met die plafonpaneel is die kruiswegstasies klein⁶ en kon hulle by Pollystraat gemaak en daarna na Kroonstad vervoer word.

Naas die veertien kruiswegstasies het Kumalo nog twee beelde vir die Kroonstad-kerk gemaak: een van Christus en een van Maria. Die groot kruisbeeld wat bo die altaar hang is deur John Hlatswayo gemaak.⁷ Die houtstoel van die biskop is deur Skotnes uitgesny.⁸

Leerlinge van die Pollystraatsentrum het veertien houtkandelare voltooi.⁹

---

3. Dit was wel vir Skotnes noodsaaklik om 'n voltydse assistent aan te stel aangesien die Pollystraat-leerlinge meestal bedags gewerk het en net saans by die Sentrum was. Hulle het dus nie oor voldoende tyd beskik om sonder ongerief vir 'n paar weke na Kroonstad te gaan nie.

4. Die algemene agtergrond en uitvoering van beide die Kroonstad- en Orlando-opdragte word eers in geheel behandel voordat oorgegaan word tot 'n volledige bespreking en ontleding van die individuele plafonpaneel en kruiswegstasies, sien p. 15 e.v.

5. "kruisweg, kruiswegstasies, in die Rooms-Katolieke kerke een reeks van veertien taferele uit die lijdensweg van Christus ... Elk tafereel word 'stasie' genoem. Kan geschilder, gebeeldhouw of in andere techniek zijn uitgevoer." Swillens, P. T. A., Encyclopedie van de Schilderkunst, p. 93. Vervolgens word die Afrikaanse woord "kruiswegstasies" vir die hele groep en "stasie" vir die individuele tafereel gebruik. (Engels: "Stations of the Cross"). Vir die volledige lys titels van die veertien stasies, sien bylaag 2: katalogus, p. 81. Die kruiswegstasies in die Kroonstad-, Orlando- en Welkom-kerke is in die vorm van paneel gemaak wat teen die symure van die gebou gehang is.

6. Die gemiddelde grootte van die Kroonstad-kruiswegstasies is 40 x 30 cm. teenoor die ong. 4.5 x 3 m. van die Kroonstad-plafonpaneel.

7. Sien hfst. 2, p. 7.

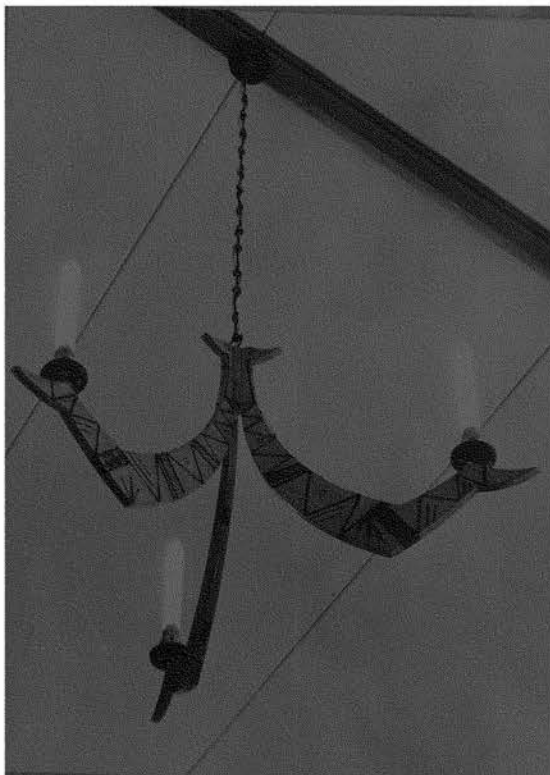
8. Van Gemert het die stoel ontwerp. Die sitplek-vorm is afkomstig van die uitgeholde vorm van hout nekstutte. Die rugkant van die stoel is versier met 'n chevron-patroon en 'n krokodil-ontwerp wat ook in die Kroonstad-plafonpaneel aangetref word.

9. Afb. 6, p. 12a.

Afb. 5. St. Peter Claver - kerk.
Interieur.
Foto : C. Skotnes.

Afb. b. St. Peter Claver - kerk.
Houtkandelaar.
Foto : C. Skotnes.

Die driepunt samestelling van die kandelare is ontwerp deur Van Gemert en is afkomstig van die sogenaamde weerligvoël van 'n Basoeto-legende. Die tegniek waarmee hier geëksperimenteer is, is een wat algemeen deur verskillende Suid-Afrikaanse Bantoestamme gebruik is. 'n Ligte hout word as basis gebruik waarop die ontwerp met 'n warm, skerp voorwerp ingebrand word sodat die patrone swart vertoon. Hierdie kandelare verhoog die tradisionele karakter van die kerkversierings.

Die gesamentlike versierings van die St. Peter Claver-kerk bestaan uit veertien kruiswegstasies, drie beelde, veertien kandelare en agt plafonpanele en is binne ses maande voltooi.¹⁰

Na hierdie geslaagde onderneming het die Pollystraatsentrum 'n tweede opdrag ontvang, nl. die versiering van die St. Martin de Porres-kerk¹¹ in Orlando, Johannesburg. Jan van Gemert, wat die kerk in Kroonstad ontwerp het, het ook hierdie kerk ontwerp.¹² Waar hy by St. Peter Claver net voorsiening gemaak het vir eventuele versiering deur Bantoe kunstenaars, was hy nou reeds vertrouwd met hulle werk en kon hy sodoende die argitektoniese agtergrond beter laat aansluit by die beelde, plafon en kandelare. Met die beplanning van die Orlando-kerk was daar 'n nouer samewerking tussen die argitek en die kunstenaars, waardeur 'n eenvoudiger en meer geïntegreerde geheel in die kerkgebou geskep is. Kumalo se kunstegniek het inmiddels ook verbeter. Die versierings is vereenvoudig, wat bygedra het tot die rustige eenheid van die St. Martin de Porres-kerk.¹³

Hierdie kerk is in Orlando geleë, wat nie ver van die Pollystraatsentrum is nie, en dus is die uitvoering van die opdrag aansienlik vergemaklik. Senior leerlinge van die Sentrum, soos Ephraim Ngatane, Ben Arnold, Morningstar en Louis Maqhubela het meegehelp met die werk¹⁴, sodat die kerk in Orlando meer

---

10. Afb. 5, p. 12a.

11. "MARTIN DE PORRES, Dominican laybrother. Born at Lima in Peru, 1579; died there, 1639 ... In the United States Martin de Porres has been adopted as patron saint of work for interracial justice and harmony." Attwater, D. *op. cit.*, p. 234-5.

12. Die St. Martin de Porres-kerk is in September 1957 gebou; die versierings is in Junie 1958 aangebring.

13. Afb. 7, p. 13a.

14. Sithole was toe ook aan die Sentrum verbonde maar het nie meegehelp met die versierings van die Orlando-kerk nie aangesien hy in Springs woonagtig is en nie gereelde werk kon uitvoer nie. Na die voltooiing van die Orlando-opdrag het meeste van die Pollystraat-leerlinge hul eie weg begin gaan.

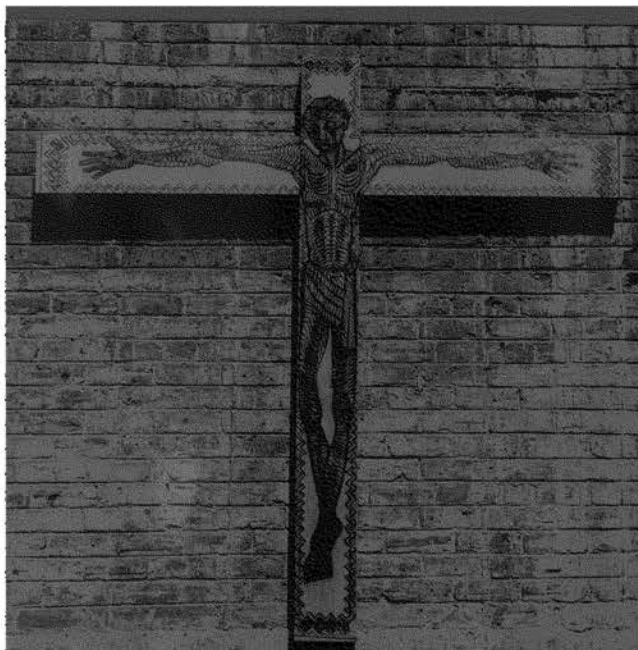

Afb. 7. St. Martin de Porres - kerk.

Interieur.

Foto : J.W. van Gemert.

Afb. 8. S. KUMALO.

Kruisbeeld, St. Martin de Porres - kerk.

(ong. 210 x 210 cm.)

Foto : J.W. van Gemert.

'n gesamentlike projek was as wat in Kroonstad die geval was. Kumalo het aan die hoof van die Orlando-groep gestaan. Behalwe die sewe plafonpanele en veertien kruiswegstasies het hy ook die figure van Christus en Maria en die groot kruisbeeld¹⁵ bo die altaar gemaak. Hierdie kruisbeeld is in die gebrande-hout tegniek gemaak. Die kombinasie van swart en wit pas besonder goed by die ligte geheel van die klein kerkie.¹⁶ Die veertien houtkandelare stem in hoofsaak ooreen met dié van die kerk in Kroonstad. Alhoewel die St. Martin de Porres-kerk veel kleiner is as die St. Peter Claver-kerk, is eg. opdrag binne die kort bestek van drie maande voltooi.

Ongelukkig is die mooi geheel van die Orlando-kerk enkele jare gelede verbreek. Die nuwe priester wat by die kerk aangestel is het beswaar gemaak teen die versierings en het versoek dat hulle verwyder moes word. Die groot kruisbeeld het verlore gegaan; die veertien kruiswegstasies en die beelde van Christus en Maria is tans by die St. Peter-seminarie in Hammanskraal, naby Pretoria. Net die plafonpanele en houtkandelare het nog in die St. Martin de Porres-kerk oorgebly.

In beide die Kroonstad- en Orlando-kerke is die versierings beperk tot die binneruimtes van die geboue. Die kerke is in Bantoe woonbuurtes geleë en aangesien die omringende huise in reghoekige Westerse styl gebou is, kon die kerke nie in bv. 'n rondawel styl gebou word nie, aangesien die aaneenskakeling met die omgewing verbreek sou word. Die kerke is albei van buite eenvoudig en skep 'n ietwat soliede kubistiese effek.¹⁷

Buiten hierdie twee groot kerkopdragte het die leerlinge van Pollystraat nog verskeie kleinere versierings vir ander kerke gemaak. Belangrik hier is die veertien kruiswegstasies wat Kumalo vir die Lady of the Rosary Rooms-Katolieke kerkeenheid in die Thabong-Bantoe woonbuurt, Welkom, gemaak het.¹⁸ Ben Arnold, een van die leerlinge van die Pollystraatsentrum, het die beeld van die beskermheilige in terra-cotta uitgevoer. Die muurpaneel agter die altaar is deur Skotnes ontwerp. Die paneel beeld die Openbaring uit en die swart inleg vertoon

---

15. Afb. 8, p.13a(ong. 210 x 210 cm.).

16. Die ligte effek word verkry deurdat die figuur van Christus net deur lyne aangebring is op die hout en nie deur soliede kleurvlakke nie. Die volronde sement kruisbeeld van die Kroonstad-kerk pas weer by die swaarder geheel van die groot kerk (afbs. 5 en 7, p.12a, 13a).

17. Die halfsirkelvormige syvenstertjies van die Orlando-kerk kan moontlik dui op 'n aaneenskakeling met Romaanse kerk-argitektuur. Van Gemert het ook heelwat van tradisionele ontwerpe gebruik gemaak, soos bv. uit die chevron-patroon van die altaar en Nagmaalstafels van die Orlando-kerk blyk.

18. Die geboue is in Augustus 1960 opgerig en die kruiswegstasies in 1961 aangebring.

strak teen die wit sement. Skotnes is met die uitvoering hiervan deur Kumalo, Arnold en 'n paar priesters gehelp.¹⁹

Kerkversiering deur Bantoe kunstenaars word veral ook in Natal aange-tref²⁰, maar selde is die geïntegreerde geheel van die kerke in Orlando en Kroonstad bereik. Hierdie eenheid kan toegeskryf word aan die suksesvolle samewerking tussen Van Gemert, Skotnes, Kumalo en die ander kunstenaars van die Pollystraatsentrum.

DIE PLAFONPANELE IN KROONSTAD EN ORLANDO

Die agt plafonpanele van die Kroonstad-kerk vorm nie agtereenvolgende uitbeeldings van 'n verhaal of 'n enkele geometriese ontwerp-eenheid nie.²¹ Die panele is elk afsonderlik saamgestel, maar toon tog 'n deurlopende eenheids-karakter. Die panele word aan mekaar verbind deur twee goudkleurige rande²², wat langs die hele lengte van die plafon aan die buitekant van die panele loop. Die plafon is in die lengte in drie bane verdeel deur 'n smal ornamentele strook²³ wat 'n verdere skakel tussen die panele vorm.

Die eerste paneel, bo die altaar, is deur Skotnes ontwerp en uitgevoer. Skotnes het aanvanklik gemeen dat hy al die panele self sou moes ontwerp en dat hulle daarna deur Kumalo uitgevoer kon word. Kumalo het egter gou begryp waarom dit gaan en het die ander sewe panele op 'n bekwame wyse self uitgevoer.²⁴ Die geometriese agtergrond-vorme wat in al die panele gebruik word is drie-

19. Die samewerking met Skotnes was vir Kumalo van groot waarde. Die leerling-leermeester verhouding het gaandeweg verander in 'n wedersydse beïnvloeding wat weer onder die aandag kom in die latere gesamentlike uitstalling in London. (1966). Sien hfst. 4, p. 35.

20. Hier word o. a. gedink aan kerkversiering soos die kruiswegstasies van Bernard Gewensa in die "Good Shepherd" kerk te Hlabisa (brief van mgr. Edwin M. Kinch, Ingwavuma, Zoeloeland, ged. 2 Nov. 1968) en werk van Joseph Dlamini te Marianhill, Natal (brief van sr. Pientia, Marianhill, Natal, ged. 13 Okt. 1968). In bg. gevalle egter is die kerkyersierings as los eenhede in die geboue aangebring. 'n Uitsondering hier is die kapel van die Sweedse sendingstasie te Appelbos. Michael Zondi het hierdie kapel ontwerp en die houtversierings daarbinne uitgevoer sodat 'n mooi eenheid bereik is. Sien hfst. 6, p.59, 60.

21. Bespreking van die individuele panele volg op p. 16.

22. Ong. 23 cm. wyd.

23. Afkomstig van ontwerpe soos dié van afb. 11, p.16a. Die onderwerpe van afbs. 5-38 is nie in die katalogus opgeneem nie. Die plafonpanele is nie individueel gemeet nie. Afbs. 12, 16, 21, 26, 30-32 en 35-36 is reproduksies van fotos van Cecil Skotnes.

24. Kumalo is in Johannesburg gebore en het nie kontak met die stamtradisies van Bantoe kunsversierings gehad nie. Die klein afbeeldings (sien vtn. 23) illustreer die tipe voorwerpe, beelde en basiese dekoratiewe ontwerpe waardeur Skotnes hom aan die tradisionele kunsvorme bekend gestel het. (Sien ook hfst. 2, p. 9) Kumalo het hierdie verskillende elemente goed verwerk in die paneelontwerpe en sy kunsuitdrukking is heelwat verryk deur kontak met die Bantoe kunsverlede.

hoeke en diamantvorme : die mees algemene vorme van dekoratiewe kuns in Afrika. Die simbole en figure wat gebruik word is beide Christelik en tradisioneel-Bantoe van aard, met die tradisionele element oorheersend die sterkere. Die kleurgebruik in die Kroonstad-plafon is lewendig : hoofsaaklik blou, oker, groen, rooi en wit. Die gebruik van groot kleurvlakke skep 'n mate van eenvoud in wat andersins 'n oorvol geheel sou wees.²⁵

Vergeleke met die Kroonstad-plafon vorm die sewe panele van die Orlando-plafon 'n baie eenvoudiger aaneenlopende geheel. Die lengte-verdeling in drie bane en die verskillende individuele ontwerpe van die panele ontbreek hier. Die hele plafon bestaan uit 'n reeks aaneengeskakelde diamant- en driehoekvorme. Die figuurgebruik is beperk tot een figuur per paneel. Die dekoratiewe elemente word ook minder gebruik en is gegrond op een basiese ontwerp.²⁶ Die kleurgebruik is blou, oker, groen, geel en wit. Die Orlando-plafon vertoon as geheel 'n groter eenheid, maar met die vereenvoudiging, ook om by die kleiner kerkie aan te pas, gaan daar tog iets van die amper naïewe, uitbundige volheid van die Kroonstad-plafon verlore.

Vervolgens word enkele van die Kroonstad- en Orlando-paneel individueel bespreek en vergelyk.

Plafonpaneel 1, Kroonstad.²⁷

Die eerste paneel is in die lengte en in die breedte in drie bane verdeel. Die geometriese vorme wat gebruik word is diamantvorme, driehoeke, reghoeke en sirkels. Dit is interessant om hier te let op die abstrakte visvorme (doelbewus so aangedui) wat in beide die linker en regter lengte-sybane gevind word. Die groot diamant-vorm stel die liggaam van die vis voor en die klein driehoek die stert. Albei vorme wys na die altaar. Die abstrakte visvorme word ook gebruik in panele 2, 4, 6, 7 en 8.²⁸ Die paneel is eers in geometriese vorme uitgelê en daarna is die simbole aangebring.

Hierdie paneel is deur Skotnes uitgevoer en aangesien dit die grondslag van die hele plafon-ontwerp bevat en toon hoe die ander paneelsamestellings

25. Die groot hoogte van die dak bo die toeskouer in die kerkgebou dra ook daartoe by dat die plafon 'n eenheid verkry en nie na 'n losse samevoeging van dekorasies en figure lyk nie.

26. Afb. 17, p. 18a.

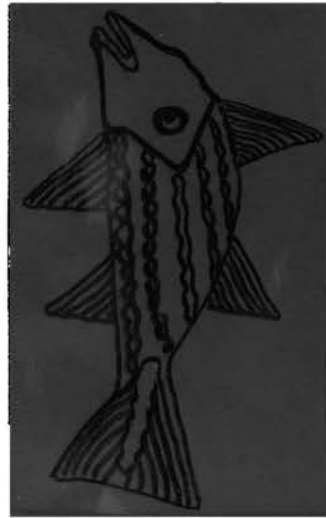
27. Afb. 9, p. 16a. Die volgorde van die panele begin vanaf die altaarkant van die kerk en elke afsonderlike paneel is eers voltooi voordat met die volgende een begin is. Vir beskrywingsdoeleindes word die altaarkant van die paneel die bokant genoem, en die kant verste van die altaar die onderkant van die paneel. "Paneel 3" ens. verwys telkens na die derde Kroonstad-paneel. Die panele van die kerk in Orlando word aangedui bv. as "die derde Orlando-paneel" en nie net volgens numeriese verwysing nie.

28. Sien o. a. afbs. 14, 24 en 34, p. 18a, 20a, 22a.

Afb. 9. Kroonstad, paneel 1.

Afb. 10. C. SKOTNES.
Lynskets van
Ashanti goudgewig.
(7 x 4 cm.)

Afb. 11. Vryf-afdruk van
kralewerk, detail.
(25.5 x 7 cm.)

Afb. 12. Kongo masker.

Afb. 13. Orlando, paneel 1.

PLAFON PANELE

Afmetings van individuele panele

St. Peter Claver-kerk, Kroonstad, ong. 4.5 x 3 m.

St. Martin de Porres-kerk, Orlando, ong. 3.6 x 1.5 m.

Fotos

C. Skotnes

Afbeeldings 9, 12 - 14, 16, 18, 19, 21, 23, 24, 26 - 38.

Dr. N. van Reenen

Afbeeldings 10, 11, 15, 17, 20, 25.

Dept. van Inligting

Afbeelding 22.

Paneel 1 van Kroonstad is deur Skotnes uitgevoer. Die ander Kroonstad-paneel en al die Orlando-paneel is deur Kumalo uitgevoer.

daaruit voortvloei²⁹, haal ek Skotnes se analise van die paneel aan.³⁰

"First there is the symbolic representation of God, the dove flanked by two masked forms - this is partly biblical and partly personal in conception. This symbol is placed in the first horizontal section at the top of the panel. The dove is inspired by the Baptism of Christ, and the repeated mask forms on either side of it symbolise "The all-seeing eyes of God".³¹ The greater significance is placed on the mask forms. The dove is purely an abstraction of a bird designed to fit into a triangle. The circular shape of the mask forms contrasts strongly with the basic rectilinear layout of the whole panel, thus emphasising their importance. The use of two tones of red in the upper and lower part of the mask forms stands out sharply against the variations of blue that predominate in the panel. The eyes themselves are painted in black line on a white background, and contain two pupils to each eye, one above and one below a horizontal dividing line. The use of the double pupil and a dividing line is reminiscent of Bateke Congo dance masks. But there is a similarity to other forms of African masks inherent in these shapes.³² The black lines, which radiate outwards from the circular shape of the mask forms, suggest a beard. These lines are used to fill the area between the round outline of the mask forms and the top of the oblong into which the symbol is designed. The two crosses, one in red below the eyes, and one in white above the eyes, are a direct attempt on the part of the artist to give the symbol Christian significance. The form of the cross occurs frequently, as a purely decorative motif in tribal African design. The white areas below the eyes suggest a quality of protruding cheek bones often used in African sculpture. The similar areas above the eyes are distinctly sub-divided into two sections by a line that follows the shape of the eyes. This sub-division suggests a protruding forehead, which is a universal feature of African sculpture.

In the centre section, immediately below the dove, the Christian symbol of the fish is used. It is flanked on either side by two other fish. Like the dove, the centre fish is painted in white on a dark blue background, in this case of diamond shape. It faces away from the altar, and is set into the centre of the diamond. This is the first clear example in the ceiling of geometrical sub-division of form. The outline of the fish is drawn in a realistic manner, but the area between the outlines is treated as a pattern, broken with heavy lines radia-

---

29. Sien p. 18a e. v.

30. Hierdie analise is nie gepubliseer nie en Skotnes het vriendelik toegestem dat dit as aanhaling in die verhandeling gebruik mag word.

31. Paneel 8 bevat ook hierdie oog-ontwerp maar die oë word alleen voorgestel en nie in 'n maskervorm geplaas nie. Vgl. ook afb. 33, p. 21a.

32. Afb. 12, p. 16a.

ting from a centre line, and the section in between is filled with fine lines. This sub-division is used to enhance the decorative effect of the design. Linear sub-division is typical of all African relief carving, and, for example, Ashanti metal work.³³ The tail of the fish is similar in shape to the tails of the basic abstract fish forms; it is conceived as a triangle with its apex meeting the body of the fish. The tail is sub-divided by the line that runs through the centre of the body of the fish. The two parts of the tail are patterned by horizontal lines, and areas between these lines are sub-divided by fine lines. (To my feeling, the effect created by the use of white line on a dark background has the quality of beadcraft).

In the left and right part of the panel, the three fish painted in black line are treated in an abstract manner.

The two triangular areas that border these large geometric fish forms in the left and right sections of the panels, are filled with a pattern painted in lines of even width. Both the patterns to the left of the fish forms are rhythmically designed into the triangular shapes. The effect that the rhythmic patterning creates is similar to African weaving. Tribal African weaving usually means grass work. Both patterns to the right of the fish forms have an architectural quality, suggesting the effect of carved relief decoration.

The centre triangle of the third section of the panel, with its apex towards the altar, is filled with a design frequently found on the walls of mud huts throughout South Africa. The origin of the pattern is probably floral, and is an actual copy from the wall of a shack that stood in Moroka Township in Johannesburg. (This shack, now destroyed, was built during the large influx of squatter groups into the urban area of Johannesburg in 1947-8.)³⁴ It usually fills a square or oblong shape, and has in this case been transposed into a triangular shape.

The two oblongs on the left and right of this base section are composed in a formal geometric manner reminiscent of African decorative relief carving.

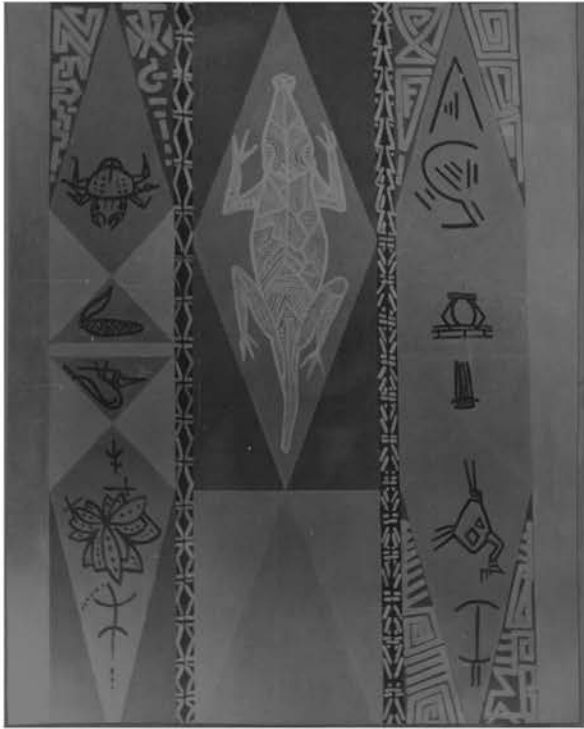
In the first panel, the layout of the basic geometric shapes and the sub-division horizontally into three sections creates a balanced composition. The important feature in the design is the counter balance that is achieved by the opposing directions of the geometric background shapes and the symbols. The centre of the top and base of the panel is dominated by two triangles pointing inwards. The opposing directions of the centre fish symbol and the flanking geometric fish shapes are further factors in the overall design that assist the balance of the composition. The panel was not designed from any one position - it was

---

33. Afb. 10, p. 16a.

34. Sien ook afb. 32, p. 21a.

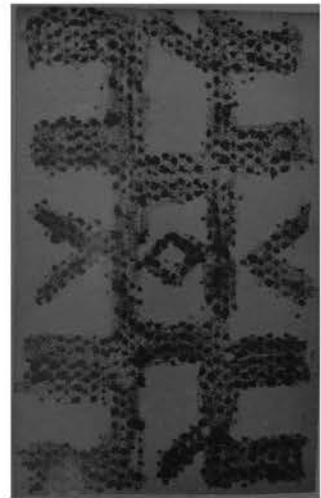
Atb. 14. Kroonstad, paneel 2.

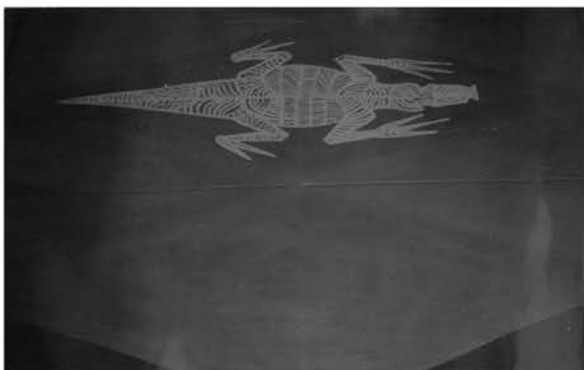
Atb. 15. C. SKOTNES.
Lynskets van
Ashanti goudgewig.
(6 x 2.5 cm.)

Atb. 16. Houtbak, suidelike
Kongo.

Atb. 17. Vryf-afdruk van
Ndebele kralerwerk.
(10.5 x 6 cm.)

Atb. 18. Orlando, paneel 5.

composed as a unit in which the various elements in the composition create a balance of design."

Die paneel naaste aan die altaar in die Orlando-plafon stem ooreen met die eerste Kroonstad-plafonpaneel. Die eerste Orlando-paneel³⁵ is saamgestel uit diamant- en driehoekvorme en dit ontbreek heeltemal aan dekoratiewe patrone. Die enkele visvorm is in die tweede diamantvorm vanaf die altaar geplaas en wel in die dwarste, soos al die Orlando figure, en nie in die lengte soos in die Kroonstad-plafon die geval is nie. Die vis is weereens in wit lyn op blou agtergrond geskilder, met die kenmerkende lynverdeling van die anatomiese vorm. Groter vereenvoudiger is merkbaar, met 'n sterk beheer in die lyngebruik.

Plafonpaneel 2, Kroonstad.³⁶

Dié paneel is die eerste wat deur Kumalo self ontwerp en uitgevoer is. Hoewel die basiese patrone van die eerste paneel in al die ander panele voorkom, blyk Kumalo se vindingrykheid in die variasie van patrone en ontwerpe. Hy het goeie beheer oor sy medium³⁷ en pas sy ontwerp maklik aan by die hoekige argitektuur van die kerk.

Die middelbaan vorm die oorheersende deel van die tweede paneel. Hier word 'n groot krokodilfiguur as belangrikste onderdeel in die samestelling van die paneel gebruik.³⁸ Die figuur is in wit lyn op 'n blou diamant-vormige agtergrond aangebring. Die geometriese onderverdeling van die krokodilfiguur verhoog die dekoratiewe kwaliteit en die lyngebruik in die kop skep 'n drie-dimensionele effek soos dié van 'n houtsnede. In die vyfde Orlando-paneel word ook 'n krokodilfiguur uitgebeeld.³⁹ Die ontwerp is basies dieselfde maar die geometriese liggaamsverdeling vorm 'n herhalende patroon wat meer tipies is van tradisionele versierkuns.

In die linkerbaan van die Kroonstad-paneel word 'n krap, mielie, voël en aalwyn in swart lyn op 'n oker agtergrond uitgebeeld. Die geometries-anatomiese lynverdeling van die krokodil-figuur word nie hier aangetref nie, maar wel 'n vereenvoudiging van buitelyne. Die kolletjies-patroon op die rug van die krap

35. Afb. 13, p.16a.

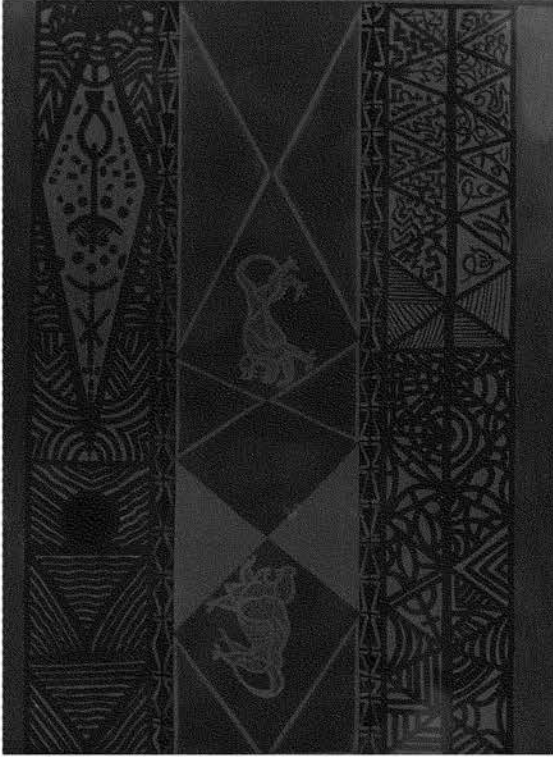
36. Afb. 14, p.18a. Aangesien die drie-baan verdeling en algemene uitleg van al die panele ooreenstem, word, om herhaling te voorkom, slegs die hoofkenmerke van die paneel bespreek en word dit nie so volledig ontleed soos paneel 1 nie.

37. Die medium wat met die plafonpaneel gebruik is, is tempera op Masonite. Die leerlinge van die Pollystraatsentrum was bekend met hierdie medium en dit was ook meer prakties om te gebruik as die oker, grys en swart aardverwe wat tradisioneel by die versiering van hutmure gebruik is. Sien ook hfst. 2, p. 9.

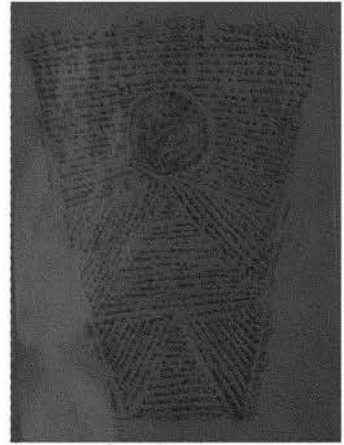
38. Die krokodil-figuur is baie in Afrika as dekoratiewe element gebruik, sien afbs. 15 en 16, p. 18a.

39. Afb. 18, p. 18a.

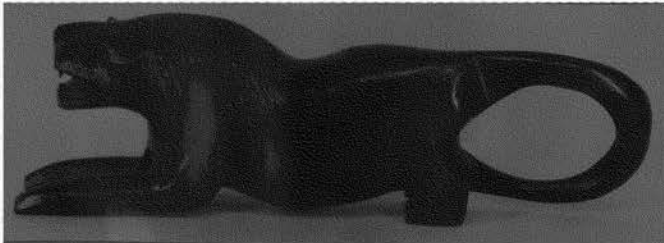

Afb. 19. Kroonstad, paneel 3.

Afb. 20. Vryt - afdruk van
Bapedi kleipot.
(12.5 x 9 cm.)

Afb. 21. Barotse beeldjie.
(ong. 11 x 36 cm.)

Afb. 22. Ndebele kraal.

Afb. 23. Orlando, paneel 3.

is 'n goeie voorstelling van die harde oppervlakte van seekrappe se skulpe. Die mielie is simbool van die stapelvoedsel van die Bantoe. Die driehoekige vorm van die voël is afkomstig van die bekende Zimbabwe voëls.⁴⁰ Die weergawe van die aalwyn toon 'n goeie gevoel vir organiese vorm, met 'n heel effektiewe voorstelling van die blomdeel.

Die regterbaan word gevul deur 'n "V" en "5" vorm, 'n kopstut, kam, voël en anker. Die "V" en "5" vorme herinner aan ontwerpe wat in Ndebele kralewerk gebruik word.⁴¹ Die kopstut en kam is voorwerpe wat algemeen in die Bantoe stamsamelewing aangetref word. Die voëlvorm is afgelei van 'n Barotse pot wat by die Pollystraatsentrum as stillewe voorwerp gebruik is. Die anker is, soos al die ander figure in die regterbaan, in swart lyn op 'n ligrooi agtergrond geskilder.

Die boonste en onderste driehoeke van die sybane is gevul met 'n ontwerp⁴² in breë wit lyn op 'n donker agtergrond. Die twee driehoeke langs die aalwyn is egter leeg gelaat, aangesien Kumalo gevoel het dat 'n ontwerp-vulling afbreuk sou doen aan die plantweergawe.

Plafonpaneel 3, Kroonstad.⁴³

Kumalo begin in die paneel wegbeweeg na 'n meer selfstandige ontwerp vanaf Skotnes se voorbeeld in die eerste paneel. Die algemene geometriese grond-vorme is dieselfde wat in die voorgaande panele gebruik is, alhoewel hier nie een oorheersende vorm is nie. Die hooffiguur in die derde paneel is die leeu, simbool van Markus.⁴⁴ Tradisioneel moet die leeu vlerke hê, soos wel die geval is in die derde Orlando-paneel.⁴⁵ Die twee leeus in die Kroonstad-paneel is in wit lyn op 'n rooi agtergrond geskilder. Die boonste leeu is die wyfie, soepel

40. Die abstrakte voëlvorme in die sesde Kroonstad-paneel toon ook 'n ooreenkoms met die Zimbabwe voëls. Cecil Skotnes, Sydney Kumalo, Ben Arnold en Tosby Keipedele het vóór die kerkopdrag vier Zimbabwe voëls (45 x 15 cm) uit seepsteen gesny wat later aangebring is bo-op die Oppenheimer Gedenktoring in Orlando. Hierdie hoë gedenktoring is ca. 1957 gebou uit stene van die huise van die ou plakkersdorpe om die verskuiwing na die nuwe Bantoe woonbuurtes te gedenk.

41. Afb. 17, p.18a. Kralewerk kom nog vry algemeen onder die Bantoes voor, ook in die groot stede, en dus kan veronderstel word dat Kumalo reeds vertrouwd was met hierdie vorm van tradisionele handwerk. In die Kroonstad- en Orlando-plafonne is beide die algemene komposisie en die lyngebruik in die dierefigure deur kralewerk beïnvloed. Sien ook hfst 3, p. 18.

42. Gebaseer op ontwerpe soos dié van afb. 17, p. 18a.

43. Afb. 19, p.19a.

44. Attwater, D. op.cit., p.232.

45. Hierdie leeu het egter nie die robuuste sterkte van dié van die Kroonstad-paneel nie. Die geometriese ontwerp van die derde Orlando-paneel (afb. 23, p.19a) word in die sesde paneel herhaal (afb. 27, p.20a) en die breë lynversiering is ook in die tweede en vierde Orlando-panele gebruik (afbs. 38 en 33, p.22a, 21a).

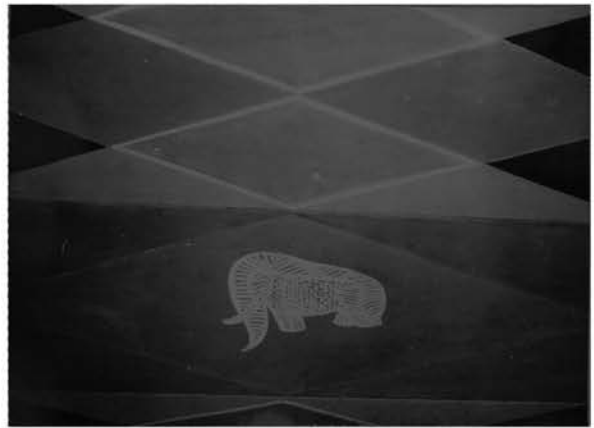
Afb. 24. Kroonstad, paneel 4.

Afb. 25. Vryf-afdruk van
kleipot-randversiering.
(7.5 x 2 cm.)

Afb. 26. Bechuana houtbeeldjies.

Afb. 27. Orlando, paneel b.

Afb. 28. Orlando, paneel 7.

en vol beweging. Die mannetjie onder is swaar en massief met 'n suggestie van 'n maanhaarkraag. Beide hierdie leeufigure kan teruggevoer word na 'n Barotse leeubeeldjie in Skotnes se besit.⁴⁶

In die boonste deel van die linkerbaan is 'n geabstraheerde lynweergawe van die krokodil van die vorige paneel. Die diamantvorm stel die lyf voor en die chevronpatrone die pote. Op die rug van die krokodil is 'n groep los motiewe aangebring. Die versiering in die onderste deel van die linkerbaan is direk afgelei van 'n Bapedi kleipot-ontwerp.⁴⁷ Die ontwerp is van die kleipot geneem deur 'n vryf-afdruk te maak⁴⁸, en word herhaal in panele 5 en 7 van Kroonstad.⁴⁹

Die regterbaan van paneel 3 word in die dwarste in twee reghoeke verdeel en is gevul met dekoratiewe patrone. Die onderste vier driehoeke van die boonste reghoek is gevul met fyn parallelle lyne wat in 'n groot mate ooreenkom met muurskildering van die Ndebele stam.⁵⁰ "The shapes are often filled in with parallel grooves, engraved in the soft clay by means of the finger or a stick, or sometimes with the prongs of a table fork. Such patterns are referred to as *litema* patterns, *litema* being the name given to the furrows of a ploughed field."⁵¹

Die komposisie van die derde paneel is nie so gebalanseer soos dié van die eerste twee nie, maar die sterk gedefinieerde ontwerp van die Bapedi kleipot in die linkerbaan en die eenvoud van die middelbaan is tog bevredigend.

Plafonpaneel 4, Kroonstad⁵²

Die simmetriese, herhalende samestelling van hierdie paneel is baie kenmerkend van kleipot- en hutmuurversierings.⁵³

Die hooffiguur in die paneel is die olifant. Die groot boonste olifant is in geronde vorme weergegee, met 'n verbeeldingryke dekoratiewe lyngebruik. Die buitelyne van slurp, rug en stert pas goed aan by die diamantvormige agtergrond

46. Afb. 21, p.19a. Vgl. hier die verdere ontwikkeling na die klein luiperdbeeldjie wat Kumalo nege jaar later gemaak het (afbs. 76-7, p.34a).

47. Afb. 20, p.19a.

48. 'n Vryf-afdruk van bv. 'n ontwerp op 'n kleipot word geneem deur 'n ligte tryspapier oor die betrokke ontwerp te plaas. Daar word dan met 'n vetkryt of potlood oor die ontwerp gevryf totdat die opstaande reliëf van die ontwerp op die papier oorgedra is. (Engels: "rubbing").

49. Afbs. 29 en 34, p.21a, 22a.

50. Afb. 22, p.19a. Hier word verwys na die skildering op die voorste lae muur en nie na die agterste muurskildering wat meer ooreenkom met kralewerk nie.

51. "Mural Art - A special form of art", Bantu 15(12):22, Des. 1968. Hierdie tipe ontwerp verteenwoordig 'n vroeë stadium in hutmuurskildering en bevat nie die latere bykomstighede van strate, fietse en huise wat wel in meer onlangse vorme van muurversiering aangetref word nie.

52. Afb. 24, p. 20a.

53. Afb. 25, p. 20a.

Afb. 29. Kroonstad, paneel 5.

Afb. 30. Baule masker,
Ivoorkus.

Afb. 31. Shona nekstut.

Afb. 32. Kongo masker, detail.

Afb. 33. Orlando, paneel 4.

en die regtervoorpoot stel beweging voor. 'n Kleiner, meer realistiese olifant is in die onderste driehoek geskilder. Die olifant in die sesde Orlando-paneel⁵⁴ is eenvoudiger en toon 'n ooreenkoms met Bechuana beeldjies oor dieselfde onderwerp.⁵⁵ Die hoekige lynversiering in die middelbaan van paneel 4 word herhaal in paneel 7.⁵⁶

In die sybane van paneel 4 word die basiese visvorme van paneel 2 herhaal. Die simbole is in swart lyn op 'n oker agtergrond geskilder, en dieselfde simbole word aan beide kante, in omgekeerde volgorde, gebruik. Die brood en wyn van die Nagmaal word voorgestel deur die koringgerf, hostie, kelk en druiewetak. Die koringgerf en druiewetak word in eenvoudiger vorm in die sewende Orlando-paneel voorgestel.⁵⁷

Plafonpaneel 5, Kroonstad⁵⁸

Die hoofsimbool in hierdie paneel is 'n maskeragtige kop van 'n bul. In teenstelling met die wit lynfigure van die ander panele is hierdie kop in swart en blou lyne op 'n amper-wit agtergrond geskilder.⁵⁹ Die kop kom baie ooreen met 'n Baule masker van die Ivoorkus.⁶⁰ Die uitleg van die kop is streng formeel en het nie die vrye dekorasie van die olifant van paneel 4 nie. 'n Drie-dimensionele inslag word in die masker-kop verkry met die sentrale neuslyn, die uitgeholde effek van die skuins oë en die koplyn wat agter die horings voortgesit word. Die vloeiende lyne aan die linkerkant van die kop is moontlik as 'n weergawe van vlerke bedoel. Die sterk klassieke Afrika-element gaan verlore in die meer realistiese bulkop van die vierde Orlando-paneel.⁶¹

Plafonpaneel 7, Kroonstad⁶³

Hier is nie een oorheersende motief nie. Die middelbaan bevat 'n simboliese voorstelling van 'n mielieplant wat, vanweë die belangrike voedselwaarde

54. Afb. 27, p.20a.

55. Afb. 26, p.20a. Hierdie tipe beeldjies word veral op die toeristemark aangetref en is nie 'n suiwer verteenwoordiging van tradisionele kuns nie.

56. Afb. 34, p.22a.

57. Afb. 28, p.20a.

58. Afb. 29, p.21a.

59. Die kat- en lamfigure van panele 6 en 8 is ook nie uitsluitlik in wit lyn geskilder nie, maar het byvoegings van swart. Dit is nie baie geslaagde figure nie en die geheelindruk, veral van paneel 8, is teleurstellend.

60. Afb. 30, p.21a.

61. Afb. 33, p.21a. Die simbool van Lukas is 'n bul met vlerke, vgl. Attwater, D. op.cit., p. 223.

62. Afbs. 31 en 32, p.21a.

63. Afb., 34, p.22a. Om herhaling te voorkom word slegs paneel 7 nog behandel en nie ook panele 6 en 8 nie.

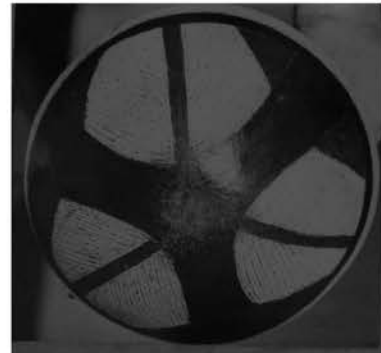
Afb. 34. Kroonstad, paneel 7.

Afb. 35. Sesotho beeldjie .

Afb. 36. Muurskildering .

Afb. 37. Pedi bak .
(10 x 25 cm.)

Afb. 38. Orlando, paneel 2 .

vir die Bantoe, groot uitgebeeld word. In die stam-samelewing word hierdie plant ook op paslike wyse vereer vir die vername rol wat dit in die daaglikse lewe speel.⁶⁴ Onder in die middelbaan word die bulmotief van paneel 5 weer gebruik, maar nou in volle figuur uitgebeeld. Ook hier is die invloed van tradisionele beeldhouwerk merkbaar.⁶⁵

In die sybane van paneel 7 word die uitspansel verteenwoordig: maan, aarde, son en omringende sterre. Die hemelliggame is op 'n konvensionele manier uitgebeeld, die aarde, daarenteen, word voorgestel deur 'n dekoratiewe patroon.⁶⁶

Die lyndekorasies bo-aan die sybane is nogeens 'n herhaling van dié wat dwarsdeur die plafon gebruik word en ook in die algemene patroongebruik van die Orlando plafon voorkom.⁶⁷

DIE KRUISWEGSTASIES IN KROONSTAD, ORLANDO EN WELKOM

Die reeks kruiswegstasies wat eerste voltooi is, is die van Kroonstad, (1957). Kumalo was pas klaar met die plafonpanele toe daar besluit is dat hy ook die kruiswegstasies moes uitvoer. Die kruiswegstasies is baie kleiner as die plafonpanele en daarom was 'n fyner tegniek nodig. Daar is by die Pollystraat-sentrum geëksperimenteer met baksteenklei maar omdat die korrekte metode onbekend was, het die klei gekraak met die droogmaakproses en gevolglik is besluit om eerder sement te gebruik.⁶⁸

Aangesien Kumalo geen vorige ondervinding van beeldhouwerk gehad het nie, het Skotnes een van die stasies as voorbeeld gemaak.⁶⁹ Die verskil tussen Skotnes en Kumalo se kruiswegstasies is veel groter as die verskil tussen hulle plafonpanele. Waar Kumalo in die plafonpanele nog in 'n mate Skotnes se voorbeeld nagevolg het, het hy in die kruiswegstasies sy eie uitdrukkingswyse geskep. Dat Kumalo meer beeldhouer as skilder is en hom ook meer tuis voel in dié kunsvorm, kom duidelik na vore in die kruiswegstasies.

As eerste beeldhouwerk van Kumalo dui die Kroonstad-kruiswegstasies

---

64. Afb. 36, p. 22a.

65. Afb. 35, p. 22a.

66. Afkomstig van tradisionele ontwerpe soos bv. dié van 'n Pedi bak (afb. 37, p. 22a). Hierdie bak is gemaak deur die vrou van 'n ou Pedi opsigter by die Pollystraatsentrum.

67. Soos bv, gesien word in die tweede Orlando-paneel, afb. 38, p. 22a.

68. Hoewel nie tradisioneel van aard nie was hierdie medium prakties baie bruikbaar. Ook was die Pollystraat-leerlinge meer bekend met modellering as bv. met houtsnykuns. Sien ook hfst. 3, vtn. 37, p. 19.

69. No. 12, "Jesus sterf aan die kruis", kat. nr. 47. Hierdie stasie van Skotnes dra 'n meer duidelike Westerse stempel as sy plafonpaneel (afb. 9, p. 16a.) Vir die gebruik van die term "stasie", vgl. hfst. 3, vtn. 5, p. 12.

Kruiswegstasie 2: Jesus neem die kruis op sy skouers.

Afb. 39. Kroonstad.
(ong. 40 x 32 cm.)

Afb. 40. C. SKOTNES.
Lynanalise van Kroonstad.

Afb. 41. Orlando.
(50.5 x 30 cm.)

Afb. 42. Welkom.
(42.5 x 26 cm.)

KRUISWEGSTASIES.

Afmetings van lynanalises, 15 x 11.5 cm.

Fotos

C. Skotnes

Afbeeldings 42, 46, 50, 54, 58, 62.

J. W. van Gemert

Afbeeldings 39, 41, 45, 47, 49, 51, 53, 55, 57, 59, 61.

Dr. N. van Reenen

Afbeeldings 40, 44, 48, 52, 56, 60

Al die kruiswegstasies is deur Kumalo uitgevoer.

reeds op 'n goeie begrip van vormgewing en beweging. Die komposisie is meer-endeels bevredigend.⁷⁰ Kumalo beeld die anatomie uit op 'n fors wyse in bonkige vorme, soos veral blyk uit die tweede en derde stasies.⁷¹ Lewe en beweging word in die figure vergestalt. In die tweede stasie, "Jesus neem die kruis op sy skouers", is die soldaat 'n treffende figuur. Sy aggressiwiteit spreek uit sy hele houding; die sterk regterarm wat om die kruis geslaan is, en die fronsende gelaat. In die derde stasie, "Jesus val die eerste maal onder die kruis", vorm die kruis en die geboë liggaam 'n gebalanseerde komposisie. Christus se linkersy, -arm en -hand is uit swaar soliede vorme opgebou en moet die gewig van die kruis dra.

Die persone wat in die kruiswegstasies uitgebeeld word is vitaal en vol innerlike energie en spanning. Selfs waar Maria Christus beweën is sy 'n dramatiese en trotse figuur.⁷² Die verhouding van die figure onderling is ook een van emosionele spanning. So is daar in die vyfde stasie 'n kragvolle band tussen die gevalle Christus en Simon van Ciréne.⁷³ Die gelaatstrekke word vereenvoudig of heeltemal weggelaat⁷⁴ en 'n groot mate van uitdrukking word deur die liggaamsuitbeelding verkry.

Die figure van die Kroonstad-kruiswegstasies leef in 'n eie wêreld wat weinig ooreenkoms toon met die kruiswegstasies wat gewoonlik in Rooms-Katolieke kerke aangetref word.⁷⁵ Die verstilde patos en kalme statigheid wat oor die algemeen kenmerkend is van kruisweg-uitbeeldings is in die Kroonstad-groep vervang deur spanningvolle aksie.⁷⁶

Na die volronde beweeglikheid van die Kroonstad-kruiswegstasies het Kumalo 'n meer formele, bestudeerde kwaliteit in sy beeldhouwerk begin toon. Die Orlando-stel⁷⁷ word gekenmerk deur 'n kubistiese neiging in die opbou van

70. Vgl. Skotnes lynanalises, afbs. 40, 44, 48, 52, 56 en 60, p.23a, 24a, 25a, b, 26a, b.

71. Afbs. 39 en 43, p. 23a, 24a, kat. nrs. 37 en 38.

72. Kruiswegstasie 4, "Jesus word in die graf gelê", afb. 59, p.26b, kat. nr. 49.

73. Afb. 51, p.25b, kat. nr. 40.

74. Die vereenvoudiging of weglating van die gelaatstrekke word ook in die Orlando- en Welkom-reekse gevind.

75. Die Welkom-reeks daarenteen besit meer rustigheid in die lang, effens geboë figure.

76. In hierdie opsig stem die "St. Francis"-beeld (1962, afbs. 68-9, p. 30a) ooreen met die Kroonstad-reeks. "St. Francis" toon die latere verfyning van tegniek maar steeds is die vitale energie van die Kroonstad-uitbeeldings aanwesig. Sien hfst. 4, p. 31.

77. Hoewel die kruiswegstasies tans in Hammanskraal is (hfst. 3, p. 14) word hier telkens verwys na Orlando in die beskrywing van die stasies. Die medium wat in die Orlando stasies gebruik is, is rooi kunststeen (Engels : pre-cast stone). Die tegniek is baie dieselfde as dié wat by die Pollystraatsentrum gebruik is met kleimodellering en gipsbeelde, sien ook hfs. 3, vtn. 68, p. 23.

Kruiswegstasie 3: Jesus val die eerste maal onder die kruis.

Afb. 43. Kroonstad.
(40.5 x 35 cm.)

Afb. 44. C. SKOTNES.
Lynanalise van Kroonstad.

Afb. 45. Orlando.
(49.5 x 29 cm.)

Afb. 46. Welkom.
(42.5 x 28.5 cm.)

die figure.⁷⁸ Die anatomie word nie aaneenvloeiend weergegee nie, maar die liggaam word uit skerp gedefinieerde dele opgebou. Daar word klem gelê op die eksperimentering met kubistiese vorme en effekte, soms ten nadele van die komposisie, soos veral in die sewende, negende en dertiende stasies blyk.⁷⁹

Komposisioneel is die vierdie Orlando-stasie, "Jesus ontmoet sy bedroefde moeder"⁸⁰ egter weldeurdag en bevredigend. Die uitgesproke diagonale lyne van die kruis word goed gebalanseer deur die horisontale lyne van die arms en die hande wat tot groot plat vlakke verleng word. Christus se figuur vorm die hoof vertikale lyn en regs daarvoor klok Maria se kleed uit in effens diagonale lyne. In hierdie stasie is die kubistiese vorme, met die spel van lig en skadu daarop, en die basiese komposisie tot 'n geslaagde geheel saamgevoeg.⁸¹

Die samestelling van die tiende Orlando-stasie, "Jesus word van sy klere ontdaan"⁸², is ook bevredigend. Die sentrale Christusfiguur is in vol-lengte uitgebeeld met die halflyffiguur aan weerskante 'n ewewigtige aanvulling. Die sterk vertikale werking word verbreek deur die sagte boog van die drie koppe en die geboë lyne van die syfigure se arms. Die duidelike uitsnyding van die paneel om die figure kom nie algemeen in die Orlando-reeks voor nie.⁸³

'n Hoë mate van ekspressiewe uitdrukking word bereik in die elfde Orlando-stasie, "Jesus word aan die kruis gespyker".⁸⁴ 'n Groot, swaar kruis lê diagonaal oor die paneel. Links bo is 'n ruwe figuur met opgehewe hamer en die spanning in beide figure word beklemtoon deur die hoë reliëf van Christus se skerp geboë linkerbeen. Vergeleke met die Kroonstad-stasies toon die Orlando-stasies egter oor die algemeen minder emosionele uitdrukking.

Die gebruik van klere in die Kroonstad- en Orlando-kruiswegstasies is heel vindingryk. Die drag van die Romeinse soldate is histories redelik getrou⁸⁵ en naas lang klede word ook 'n verbasend moderne broekpatroon gebruik.⁸⁶

78. Wanneer hier van "kubisties" gepraat word, word in hoofsaak verwys na die gebruik van eenvoudige geometriese vorme soos driehoeke, diamantvorme, kegels, piramides, sirkels en kubusse in die opbou van 'n beeld; vorme wat veelal in klassieke Afrika-beeldhoukuns gevind word.

79. Kat. nrs. 56, 58 en 62.

80. Afb. 49, p.25a, kat. nr. 53.

81. Hierdie komposisie verskil heelwat van die ooreenstemmende Kroonstad- en Welkom-stasies, afbs. 47 en 50, p.25a.

82. Afb. 57, p.26a, kat. nr. 59.

83. Die uitsnyding om Christus se kop suggereer 'n stralekrans, wat Kumalo later heelwat in die Welkom-reeks gebruik het.

84. Kat. nr. 60.

85. Afbs. 39 en 55, p.23a,26a.

86. Afb. 53, p.25b. Die houding van Simon van Ciréne in hierdie paneel toon ook die aggressiwiteit wat die Kroonstad-figuur kenmerk.

Kruiswegstasie 4: Jesus ontmoet sy bedroefde moeder.

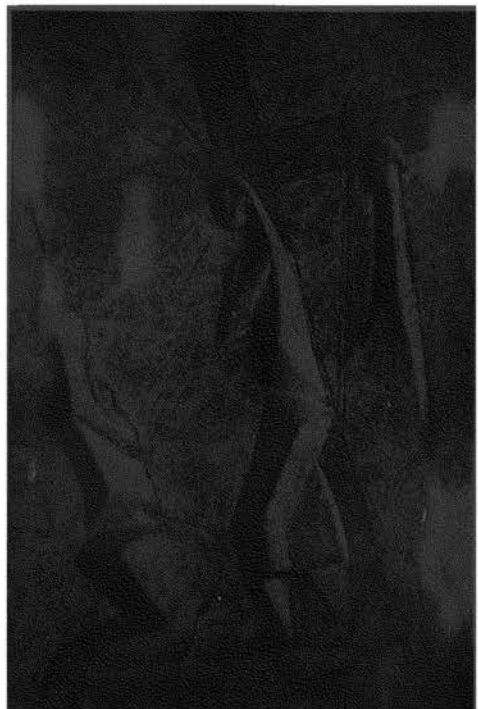
Afb. 47. Kroonstad.
(long. 35 x 32 cm.)

Afb. 48. C. SKOTNES.
Lynanalise van Kroonstad.

Afb. 49. Orlando.
(48 x 27 cm.)

Afb. 50. Welkom.
(43 x 28 cm.)

Kruiswegstasie 5: Simon van Ciréne help Jesus sy kruis dra.

Afb. 51. Kroonstad.
(ang. 39 x 34 cm.)

Afb. 52. C. SKOTNES.
Lynanalise van Kroonstad.

Afb. 53. Orlando.
(49.5 x 27 cm.)

Afb. 54. Welkom.
(42 x 29 cm.)

Die geronde draperingseffek van die klere in die Kroonstad-reeks word egter in die Orlando-groep vervang deur 'n stywe geometriese opbou. Die materiaalvoue word voorgestel in diagonale lyne en driehoekige vorme en 'n voorskootpatroon word dikwels gebruik.⁸⁷

Die Welkom-kruiswegstasies is heelwat later voltooi.⁸⁸ Die reliëf is laag en die detail min. Die figure word uit vlak insnydingslyne en effe opstaande, breë vlakke opgebou en 'n meer statige effek word verkry as in die ronde, beweglike vorme van die Kroonstad-reeks.⁸⁹ Die hoekigheid van die Orlando-figure vervloei in die Welkom-stasies in meer geleidelik-geboë vorme. Die figure beweeg rustig en vol grasia en met die effense verlenging en verslanking verkry hulle 'n amper eteriese kwaliteit.

Die stil, innerlike emosie van die Welkom-uitbeeldings verkry 'n monumentale inslag in die dertiende stasie, "Jesus word van die kruis afgeneem".⁹⁰ Die kruis is nie diagonaal geplaas nie, maar staan vierkantig vas en vul die hele agtergrond. Die groot, sittende Maria-figuur regs voor die kruis oorheers die paneel. Teenoor die swaar vertikale vorme rus die liggaam van Christus in 'n geboë lyn op Maria se skoot en die plasing van die hande herhaal hierdie boog. Die knielende figuur links voor die kruis voltooi die balans van die komposisie.

Die verskil in standaard tussen die Welkom-stasies wissel onderling meer as wat in die vorige groepe die geval is. Die komposisionele balans is nie altyd bevredigend nie⁹¹, alhoewel bv. in die vierde stasie, "Jesus ontmoet sy bedroefde moeder", die Christusfiguur op sigself harmonieus opgebou is. Die sirkel van die kop rus op die ellips van die voorlyf en die lyn van nek, skouer en sy word voortgesit in die linkerbobeen. Die stand van die bene vorm 'n smal driehoek waarop die liggaam gebalanseerd rus.⁹² Die hande word nie beklemtoon nie. Besonderhede van patrone in die klere word in die Welkom-uitbeeldings opsyge-

87. Afbs. 41 en 49, p. 23a, 25a en stasies 1, 6 en 8, kat. nrs. 50, 55 en 57.

88. 1961. Hierdie groep stasies is in gebakte terra-cotta uitgevoer.

89. Die groter formaliteit van die Welkom- en Orlando-reekse teenoor die vrye beweeglikheid van die Kroonstad-stasies blyk ook uit die formaat van die uitbeeldings: Welkom en Orlando streng reghoekig en Kroonstad onreëlmstig van vorm, al na gelang van die onderwerp. Deur hierdie bestudeerde kwaliteit verloor die Welkom- en Orlando-groepe egter aan die spontane uitdrukking van die vroeëre reeks.

90. Kat. nr. 80. Die Maria-figuur kom ooreen met 'n terra-cotta beeld wat Kumalo reeds vroeër voltooi het, nl. die "Sittende Vrou", (afb. 66, p. 29a).

91. Afbs. 50 en 62, p. 25a, 26b. 'n Meer eweredige komposisie word verkry wanneer die figure onderling in teenbalans is, afbs. 42, 54 en 58, p. 23a, 25b, 26a.

92. Die verkorting en verdikking van die bene is 'n kenmerk wat baie algemeen in klassieke Afrika-kuns voorkom. Hierdie gebruik word ook dikwels in Kumalo se beelde aangetref, sien bv. afbs. 65-8, p. 28a, 29a, 30a.

Kruiswegstasie 10: Jesus word van sy klere ontdaan.

Afb. 55. Kroonstad.
(40 x 32 cm.)

Afb. 56. C. SKOTNĀS.
Lynanalise van Kroonstad.

Afb. 57. Orlando.
(49 x 31.5 cm.)

Afb. 58. Welkom.
(43 x 26 cm.)

Kruiswegstasie 14: Jesus word in die graf gelê.

Afb. 59. Kroonstad.
(34 x 32 cm.)

Afb. 60. C. SKOTNES.
Lynanalise van Kroonstad.

Afb. 61. Orlando.
(45 x 28 cm.)

Afb. 62. Welkom.
(42 x 27.5 cm.)

skuif. Die eenvoudige, lang klede dra by tot die amper statiese houding van die figure; 'n kenmerk van tradisioneel-kerklike kruisweguitbeeldings.⁹³

'n Kontras in gevoelsuitinge word verkry in die derde Welkom-stasie, "Jesus val die eerste maal onder die kruis".⁹⁴ 'n Simpatieke figuur links ondersteun die vooroor-gevalle Christus en regs bo dreig 'n fronsende soldaat met opgehewe speer.⁹⁵ In hierdie paneel is die reliëf hoër as in die ander panele. Dit wil voorkom asof 'n vlak reliëf minder geskik is vir Kumalo en dat hy homself beter kan uitdruk in 'n voller volume.

Met die uitvoering van hierdie drie groepe toon Kumalo heelwat oorspronklikheid in die afwisseling van komposisie. Die inhoud van die verskillende stasies is basies dieselfde, maar Kumalo verval nie in 'n eenvoudige herhaling van dieselfde plasing en houding van die figure nie. Hy benut die groot variasie plasings-moontlikhede wat die diagonale lyne van die kruis en die verhouding van die figure tot die kruis bied, goed.⁹⁶

Die kruiswegstasies in Kroonstad, Orlando en Welkom vorm die beginpunt van Sydney Kumalo se beeldhouwerk⁹⁷ en hoewel die eksperimentering van 'n jong kunstenaar nog in die stasies merkbaar is, besit hulle reeds 'n oortuigende eie kunswaarde.

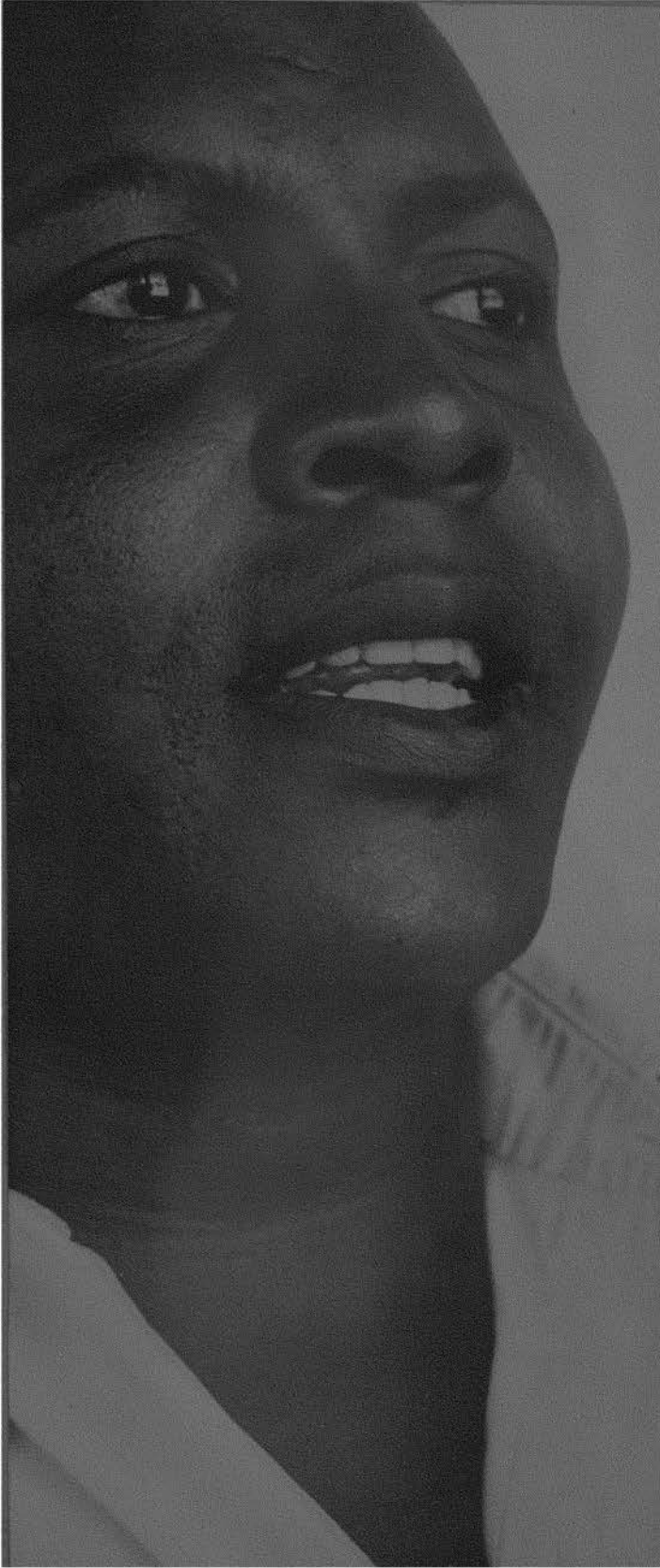
93. Sien hfst. 3, p.24 en vtn. 75, p. 24. As bloot uiterlike teken is die gebruik van 'n stralekrans (hfst. 3, vtn. 83, p. 25) in die Welkom-reeks ook 'n nouer kontak met die kruisweguitbeeldings wat oor die algemeen in Rooms-Katolieke kerke gevind word. Hierdeur word Christus ook makliker van die ander figure onderskei.

94. Afb. 46, p.24a, kat. nr. 70.

95. Die spere en helmte van die Romeinse soldate word slegs in die Welkomstasies aangetref maar tog word die streng eenvoud van die klerasie nie deur hierdie details versteur nie.

96. Sien hfst. 3, vtn. 81, p.25.

97. Hierdie kerkopdragte is so uitvoerig bespreek juis omdat dit die beginpunt van Kumalo se kunsproduksie is en nie net 'n vorm van toegepaste kuns nie.

Afb. 63. SYDNEY KUMALO.

Foto: Egon Guenther.